

Komplementsætninger med V2-ledstilling i wangeroogefrisisk

Sune Gregersen

Abstract

The topic of this paper is word order in complement clauses in Wangerooge Frisian, a now extinct language of Northern Germany. Like many other Germanic languages, Wangerooge Frisian had an alternation between verb-second (V2) and verb-late word order in subordinate clauses. The paper investigates the use of V2 and verb-late in complement clauses with *dat* 'that' in the Ehrentraut corpus from the middle of the 19th century. Inspired by the analysis of Danish in Hansen & Heltoft (2011), it is suggested that V2 in Wangerooge Frisian was limited to complement clauses with "constative potential", while verb-late could occur in all complement clauses.

Nøgleord

frisisk, ledsætninger, ordstilling, V2, konstatering

1. Indledning¹

Ledstilling i ledsætninger er et flittigt diskuteret emne i litteraturen om dansk og andre germanske sprog. I de fleste germanske sprog findes der variation mellem to ledstillingsmønstre, et med det finitte verbum på andenpladsen og et med det finitte verbum senere i sætningen. I denne artikel ser jeg nærmere på ledstilling i ledsætninger i et germansk sprog hvis syntaks hidtil har været stort set ubeskrevet. Det drejer sig om komplementsætninger med *dat* 'at' i wangeroogefrisisk, et frisisk sprog som tidligere blev talt på den tyske vadehavso Wangerooge. Sproget uddøde i begyndelsen af det 20. årh., men takket være omfattende optegnelser fra det 19. årh. er det i dag muligt at undersøge sprogets grammatik med korpuslingvistiske metoder.

¹ Tak til Carlsbergfondet, som har gjort det muligt at foretage det arbejde der fremlægges i denne artikel.

Ledsætninger i wangeroogefrisisk optræder med to ledstillingsmønstre, som jeg her vil kalde 'V2' og 'V-sent'. I en ledsætning med V2 står det finitte verbum, i (1) *wul* 'vil', på andenpladsen i sætningen:²

- (1) nu qua hi jen sin wüüf, [dat hi **wul**
 nu siger.3SG han mod hans kone at han vil.3SG

 him úpmacki]
 ham begive.INF1
 'Nu siger han til sin kone at han vil begive sig afsted' [Eh3 449.81]

I en ledsætning med V-sent står det finitte verbum, i (2) *weil* 'ville', efter de fleste argumenter og adjunkter (jf. nedenfor) og evt. infinitter:

- (2) iik häb mii dait farflócket [dat iik dait nich
 jeg har.1SG mig det lovet at jeg det ikke

 doo **weil**
 gøre.INF1 ville.1SG
 'Jeg lovede mig selv at jeg ikke ville gøre det' [Eh1 61]

Man støder hyppigt på begge mønstre når man læser i de overleverede tekster, så et oplagt spørgsmål er hvornår det ene eller det andet mønster bruges. En række ledsætningstyper ser ud til kun at optræde med V-sent i materialet, men som (1) og (2) viser, finder vi begge mønstre i komplement-sætninger med *dat*. Det er den alternation der er emnet for den her artikel.

Artiklen er struktureret således: I afsnit 2 redegør jeg mere udførligt for wangeroogefrisisk og forskellen mellem V2 og V-sent, hvorefter afsnit 3 giver et kort overblik over paralleller i vestfrisisk og andre germanske sprog. I afsnit 4 redegør jeg for undersøgelsens metode og analysekategorier, hvorefter afsnit 5 præsenterer resultaterne. Med inspiration fra GDS (Hansen & Heltoft 2011) foreslås det at V2-mønstret er begrænset til komplementsætninger med "konstativt potentiale". Afsnit 6 sammenfatter artiklen.

2 Kantede parenteser i eksemplerne angiver ledsætninger. Glosseringen følger Leipzig-reglerne (Comrie mfl. 2015) og bruger følgende forkortelser: DEF = definit; INDF = indefinit; INF1 = infinitiv 1 (bruges efter hjælpeverber); INF2 = infinitiv 2 (bruges i andre tilfælde); N = neutrum; PL = pluralis; SG = singularis.

2. Ledsætninger i wangeroogefrisisk

2.1. *Hvad er wangeroogefrisisk?*

Wangeroogefrisisk er et nu uddødt sprog som blev talt på vadehavssøen Wangerooge. Det hører til den frisiske gren af den germanske sprogfamilie og beskrives i litteraturen oftest som en østfrisisk dialekt ved siden af saterfrisisk, der i dag tales af nogle hundrede mennesker i Saterland i Niedersachsen, og en række sparsomt overleverede dialekter som menes at være uddøde før 1800. De to andre frisiske hovedsprog er vestfrisisk, som tales i Fryslân i Nederlandene, og nordfrisisk, som tales i det nordvestlige Slesvig-Holsten og på Helgoland.³

Wangeroogefrisisk har en dramatisk historie, som jeg af pladshensyn kun vil skitsere ganske kort; se Versloot (1996: li-xcv; 2001) og Gregersen (2023: 1-5) for yderligere oplysninger. Sproget blev talt i det lille fiskersamfund på Wangerooge og havde i begyndelsen af det 19. årh. omk. 200 talere. Efter en stormflod nytårsaften 1854-55 bosatte de fleste af disse sig på fastlandet, hvilket ledte til et næsten fuldstændigt brud i transmissionen af sproget – de næste generationer voksede op med tysk som modersmål. Omk. 1900 fandt sprogforskeren Th. Siebs 36 talere, hvoraf nogle dog bedømmes som ”nicht mehr ganz rein sprechend” (Siebs 1923: 238) og nok må betragtes som *semi-speakers*. De sidste to talere siges at være døde i 1950, men det er uklart i hvor høj grad disse faktisk beherskede sproget (Versloot 1996: liv).

Heldigvis for eftertiden er sproget veldokumenteret, og kilderne er generelt af meget høj kvalitet. Dette kan vi især takke to personer for, optegneren H.G. Ehrentraut (1798-1866) og hans hovedmeddeler Anna Metta Claßen (1774-1846). Ehrentraut var uddannet jurist, men udviklede tidlig en stærk interesse for frisisk sprog og historie. Han udførte i perioden 1837-41 ad flere omgange feltarbejde på Wangerooge og udviklede sin egen ortografi til at optegne sproget. Foruden ordstof og paradigmer optegnede han en stor mængde løbende tekst, bl.a. eventyr og beskrivelser af skik og brug på øen. En del af materialet offentliggjorde han selv i *Friesisches Archiv* (1849-54), mens resten er udgivet af Versloot (1996). Udover Ehrentrauts materiale findes der en række kortere tekster og lydoptagelser fra 1920’erne med nogle af de sidste talere. Ehrentrauts materiale er dog langt det mest omfangsrige, og da det desuden

3 Nielsen & Larsen (2009) giver en kort introduktion til frisisk; mere information kan findes i *Handbuch des Friesischen* (Munske 2001) eller i oversigtsartiklen af Winter (2022).

repræsenterer et noget tidligere sprogstadium, har jeg kun inkluderet dette materiale i undersøgelsen.⁴

Som Versloot (2001: 424) skriver, udgør Ehrentrauts materiale ”eine reichhaltige Grundlage für das Studium der Syntax”, men der er hidtil næsten udelukkende forsket i wangerooefrisisk morfologi (fx Versloot 2002; Hoekstra 2008) og (historisk) fonologi (fx Hoekstra 1998; Stiles 2008); det eneste syntaktiske studie jeg kender til, er Hoekstra 2023 om kopulaverbet *heit* ’hedde, være’. Undersøgelsen af *dat*-sætninger er et led i et igangværende projekt om wangerooefrisisk (se Gregersen 2023) og udgør selvfølgelig kun en lille del af sprogets grammatik. Der er dog tale om et syntaktisk emne som jeg også håber er interessant for ikke-frisister, jf. diskussionerne om V2 og V-sent i andre germanske sprog.

2.2. Ledstillingsmønstre og ledsætningstyper

Som nævnt i indledningen finder vi i wangerooefrisiske ledsætninger to ledstillingsmønstre, V2 og V-sent. I V2-sætninger står det finitte verbum (V_{fin}) på andenpladsen, mens der på førstepladsen (forfeltet) står ét andet sætningsled, ofte men ikke nødvendigvis subjektet; se tabel 1.⁵ I sætninger med V-sent står det finitte verbum efter argumenter og adjunkter (centralfeltet) og evt. infinitiver (V_{infin}); i denne sætningstype er subjektet næsten uden undtagelse første led i sætningen, som i eksemplet i tabel 2.⁶ Endelig har begge ledstillingsmønstre en plads til sidst hvor visse led kan placeres (slutfeltet). Det drejer sig primært om retningsadverbialer, præpositionsfraser og ledsætninger, uanset om disse er adjunkter eller argumenter.

4 Der henvises med signaturerne Eh1 (Ehrentraut 1849), Eh2 (Ehrentraut 1854) og Eh3 (Versloot 1996), ved de to første med sidetal, ved Eh3 med håndskriftnummer og sidetal. En digital version af Eh3 er venligst stillet til rådighed af Arjen Versloot. Teksterne i Eh1 og Eh2 har jeg selv gentranskriberet med Versloots ortografi, som bruger færre diakritika end Ehrentrauts. Accent/apostrof i flerstavesord angiver tryk.

5 Terminologien er inspireret af dansk tradition, men skemaerne adskiller sig selvfølgelig fra dem man kan opstille for dansk. Det jeg her kalder forfelt, centralfelt og slutfelt, svarer stort set til den tyske traditions Vorfeld, Mittelfeld og Nachfeld (se fx Hoberg 1997).

6 Den vigtigste undtagelse er pronominal objekter, som kan stå forrest i centralfeltet: *hii is nich wart dat him de iird drächt* [Eh3 446.232] ’han er ikke værd at jorden bærer ham’ (ordret ’... at ham jorden bærer’).

Tabel 1 : Skema for dat-sætning med V2

K	Forfelt	V _{fin}	Centralfelt	V _{infin}	Slutfelt
<i>dat</i>	<i>hii</i>	<i>sil</i>	<i>siin maam deer s'laang</i>	<i>hool</i>	<i>in 't snacken</i>
at	han	skal	hans mor der så længe	holde	i snak

Tabel 2: Skema for dat-sætning med V-sent

K	Centralfelt	V _{infin}	V _{fin}	Slutfelt
<i>dat</i>	<i>wii</i>	<i>erleizd</i>	<i>wiurden</i>	<i>fon de Frantsóoz</i>
at	vi	forløst	blev	fra fransken

De to mønstre fordeler sig således at fremsættende helsætninger og komplementsætninger uden indleder har V2, mens de fleste andre ledsætninger har V-sent. Ledsætninger med V-sent omfatter relativsætninger, de fleste adverbialsætninger og komplementsætninger indledt med *wut* 'om' eller *hw*-ord (fx *weer* 'hvor', *huu* 'hvordan'). (3) viser et eksempel på en komplementsætning med *wut* 'om':

- (3) iik wul him fraig, [wut hii mit gung **wul**
 jeg vil.1SG ham spørge.INF1 om han med gå.INF1 vil.3SG
 'Jeg vil spørge ham om han vil gå med' [Eh1 109]

Ledsætninger med *dat* kan som sagt både have V2 og V-sent. Dette gælder både når der er tale om komplementsætninger, som i (1) og (2) ovenfor, og når *dat* indleder adverbialsætninger. Jeg har indtil videre identificeret fire adverbielle funktioner i *dat*-sætningerne i materialet, nemlig hensigt ('for at'), følge ('så'), årsag ('fordi') og forklaring ('siden'); se Gregersen (2023: 93-95) for eksempler. Følgesætninger optræder omtrent lige hyppigt med V-sent og V2, mens de andre typer overvejende har V-sent. Ledstillingsforholdene i disse sætningstyper bør selvfølgelig undersøges nærmere, men jeg har indtil nu kun undersøgt *dat*-sætninger med komplementfunktion. Jeg har heller ikke endnu undersøgt komplementsætninger uden indleder systematisk, men disse lader til kun at forekomme efter ytrings- og meningsprædikater og har som nævnt altid V2. Denne situation har, som omtalt i næste afsnit, en nær parallel i vestfrisisk.

3. V2 og V-sent i andre germanske sprog

I de fleste germanske sprog står det finitte verbum på andenpladsen i fremsættende helsætninger, mens der i ledsætninger findes forskellige mønstre,

svarende til den wangerooefrisiske situation. Alternationen mellem V2 og V-sent (eller V3) har været genstand for en del diskussion og mange undersøgelser, i hvert fald for nogle af sprogene. En oversigt over relevant litteratur fra den generative tradition gives hos Heycock (2017); en diskussion af nogle centrale værker om skandinavisk kan findes hos Gregersen (2019: 86-93).

Forekomsten af V2-ledsætninger er ikke den samme i forskellige sprog og dialekter. Således lader fænomenet til at være mere udbredt i de frisiske og skandinaviske sprog end det er i fx tysk og nederlandsk. I litteraturen om skandinavisk har man diskuteret om der kan identificeres én overordnet funktion for V2 i ledsætninger, og hvad denne funktion i givet fald er. Det er bl.a. blevet foreslået at indlejret V2 har at gøre med konstatering eller assertion (fx GDS; Julien 2009, 2015), forgrundsinformation (fx Christensen mfl. 2020 om dansk) og ny information (Caplan & Djärv 2019 om svensk).

I forhold til de frisiske sprog er litteraturen noget mere sparsom. De tre grundigste behandlinger af indlejret V2 i vestfrisisk jeg har kunnet finde (van der Meer 1988; de Haan 2001; Hoekstra 2020), nævner alle muligheden for V2 i komplement- og følgesætninger med *dat* og i årssagssætninger med *omdat/om't* 'fordi'.⁷ I alle tre kontekster er V-sent dog også muligt, som angivet med tuborgklammer i (4) (eks. fra van der Meer 1988: 303):

- (4) Pyt sei [dat hy {hie} my sjoen {hie}]
 P. sagde.3SG at han havde.3SG mig set havde.3SG
 'Pyt sagde at han havde set mig'

Både de Haan og Hoekstra skriver at komplementsætninger med V2 kun er muligt efter ytrings- og meningsprædikater (samt "ytringssubstantiver" som *boadskip* 'besked'), og Hoekstra foreslår endda at *dat* kan analyseres som en "marker of indirect speech".⁸ Så vidt jeg kan se, gives der dog ingen forslag

7 V2-ledsætninger i vestfrisisk er tidligere beskrevet af Sytstra & Hof (1925: 172, 174) og Overdiep (1932). Der lader ikke til at være nogen relevante studier af nordfrisisk, men Jarich Hoekstra (pers. komm. 31. jan. 2023) har meddelt mig eksempler på indlejret V2 fra to af de nordfrisiske hoveddialekter (fering-öomrang og sölrang).

8 Denne karakteristik er dog ikke ganske rammende, da *dat* også indleder komplementsætninger der ikke gengiver ytringer (se fx de Haan 2001: 10). Desuden optræder ytringsprædikater – som Hoekstra selv nævner – meget hyppigt med komplementen uden *dat* (fx *Pyt sei hy hie my sjoen*; van der Meer 1988: 304).

til hvorfor man nogle gange bruger V2 og nogle gange V-sent, altså hvad den funktionelle forskel er. Dette finder vi til gengæld hos van der Meer, som mener at V2-komplementer (både med og uden *dat*) repræsenterer en mellemting mellem direkte og indirekte tale og er ”separate expressions” (van der Meer 1988: 311), mens V-sent-sætninger ikke kan være selvstændige ytringer. V2 siges også at have betydningen ”declarative sentence” (ibid.), og van der Meers forslag minder dermed om ”assertionshypotesen” om V2 i skandinavisk. Jeg vender tilbage til spørgsmålet om V2-mønstrets betydning i diskussionen af det wangeroogefrisiske materiale nedenfor.

Om de forskellige typer af komplementsætninger i vestfrisisk skriver Hoekstra (2020) at mønstret *dat* + V2 er sjældent, og at det er mere almindeligt at bruge *dat*-sætninger med V-sent eller V2-sætninger uden *dat*. Der gives dog ingen kvantitativ evidens for dette, og alle de tre omtalte artikler om vestfrisisk betjener sig primært af konstruerede eksempler med grammatikalitetsvurderinger. I modsætning hertil er min undersøgelse af wangeroogefrisisk nødvendigvis korpusbaseret, og fordi sproget er uddødt, er der ingen sprogbrugere at spørge om et givet mønster var grammatisk eller ej. Dette skal selvfølgelig holdes in mente, både i forhold til denne undersøgelse og en eventuel senere sammenligning af de to sprog.

4. Metode og analysekategorier

Undersøgelsen tager som nævnt udgangspunkt i materialet i Ehrentraut (1849, 1854) og Versloot (1996), tilsammen godt 95.000 ord. Alle *dat*-sætninger blev exciperet med AntConc (Anthony 2022), hvor jeg søgte efter strengene *dat*, *dátte* og *dátthu*.⁹ Konkordanserne blev herefter tjekket manuelt for at finde alle komplementsætninger; andre funktioner af *dat* (hensigt osv.) blev også markeret mhp. fremtidige undersøgelser. I en række tilfælde var det uklart om en *dat*-sætning er komplement- eller adverbialsætning. Det gælder bl.a. eksempler som (5), hvor jeg ikke mener man kan afgøre om *dat*-sætningen er en årsagssætning eller komplement til det refleksive verbum *farschréck* ’blive forskrækket’:

- (5) daa farschrécket yaa yam, [dat hii saa hooch **is**]
 så forskrækker.PL de dem ? han så høj er.3SG
 ’Så bliver de forskrækkede over at han er så høj’ eller ’... fordi han er så høj’ [Eh3 449.227]

9 Formerne *dátte* og *dátthu* repræsenterer *dat* med hhv. enklitisk definit artikel (= *dat de*) og 2SG-pronomen (= *dat duu*). Der er ikke fundet andre enklitiske former i materialet.

Eftersom der viste sig at være rigeligt med utvetydige komplementsætninger (i alt 381), har jeg ikke inkluderet de uklare eksempler i det følgende.

Dat-sætningerne blev analyseret i forhold til tre parametre: ledstilling (V2 vs. V-sent), ledfunktion (objekt, subjekt osv.), og for objektsætningerne typen af komplementtagende prædikat (KTP). Til det sidste har jeg med enkelte afvigelser taget udgangspunkt i Noonans (2007: 120-145) typologi over KTP'er, som dog skelner mellem flere typer end man behøver for wangerooefrisisk; tabel 3 giver kun dem der er relevante for min undersøgelse.

Tabel 3: Komplementtagende prædikattyper i wangerooefrisisk

Type	Eksempler
Ytring	<i>qudder</i> 'sige', <i>swäär</i> 'sværge'
Mening (<i>propositional attitude</i>)	<i>leiv</i> 'tro', <i>mein</i> 'tro'
Faktiv (kommentativ)	<i>klägii</i> 'beklage sig', <i>frau</i> 'glæde sig'
Viden	<i>kan</i> '(gen)kende', <i>witte</i> 'vide'
Frygt	<i>büsa</i> 'ærg', 'ængstes', <i>groot</i> 'frygte'
Perception	<i>heer</i> 'høre', <i>sjo</i> 'se'
Desiderativ	<i>hóppü</i> 'håbe', <i>wul</i> 'ville (ønske)'
Manipulativ	<i>nøog</i> 'indbyde', <i>uuréed</i> 'overtale'
Udførelse (<i>achievement</i>)	<i>tüümü</i> 'næne', <i>tóolauk</i> 'sørge for'

I danske ledsætninger er forskellen mellem V2 og V3 ofte ikke synlig, nemlig når subjektet står først i sætningen og pladsen lille a ikke er udfyldt.¹⁰ I wangerooefrisisk er forskellen mellem V2 og V-sent derimod stort set altid realiseret. Den vigtigste undtagelse er sætninger med en simpel verbalform og uden nogen objekter eller adjunkter i centralfeltet. Her kan man ikke se om pladsen V_{fin} befinder sig før eller efter centralfelt + V_{infin} , jf. (6):

- (6) iik weil [dát=tuu **weerst** [deer de héeriing
 jeg ville.1SG at=du var.2SG hvor DEF sild

10 Sml. Jensen (2011: 129), der anslår at ca. 75% af ledsætninger i uformelt talesprog ikke viser forskellen mellem V2 og V3, eller Gregersen (2019: 69), der fandt forskellen realiseret i 225 ud af 421 *fordi*-sætninger.

fingen weert!]]

fanget bliver.pl.

'Jeg ville ønske at du var der hvor sildene fanges!' [Eh1 348]

I optællingen nedenfor er sådanne sætninger inkluderet under 'n/a'.

5. Ledstilling i *dat*-sætninger

5.1. Fordelingen af V2 og V-sent

I tabel 4 gives en oversigt over ledstillingsmønstre efter *dat*-sætningens ledfunktion i oversættelsen. Som det ses, er V-sent det hyppigste mønster i materialet (261/381 = ca. 68,5%), mens der er 101 *dat*-sætninger med V2 (ca. 26,5%). I 19 tilfælde kunne ledstillingen ikke afgøres. Næsten alle V2-sætningerne har objektfunktion, men V2 er også frekvent i komplementer til substantiver. I et par tilfælde var ledfunktionen uklar; dem kommer jeg af pladshensyn ikke nærmere ind på her.

Tabel 4: Ledstilling i *dat*-sætninger efter ledfunktion

Ledfunktion	V2	V-sent	n/a	I alt
Objekt	88	192	18	298
Subjekt	2	24	1	27
Styrelse til præp.	–	15	–	15
Kompl. til adj.	–	20	–	20
Kompl. til subst.	10	8	–	18
Uklar	1	2	–	3
I alt	101	261	19	381

To *dat*-sætninger med V2 har jeg analyseret som subjektsætninger. Den ene [Eh3 446.102, l. 18-19] forekommer dog i en oversættelse fra oldfrisisk som ved et nærmere eftersyn har vist sig at være meget tro mod forlægget *ift. ledstilling*.¹¹ Den anden er subjekt til verbet *staun* 'stå' i betydningen 'være skrevet':

¹¹ Den oldfrisiske original findes i Wiarda (1805: 1). Eh3 indeholder enkelte andre oversættelser fra oldfrisisk. Disse bør nok udelades af fremtidige syntaktiske studier, men det ville være interessant at undersøge hvor tæt de følger de oldfrisiske originaler, og hvordan de adskiller sig fra "autentiske" wangeroogefrisiske tekster.

- (7) 'n breif, deer stont oon, [dat yu **is** good tofridder]
 INDF brev der står.3SG i at hun er.3SG godt tilfreds
 '[han får] et brev, deri står der at hun er godt tilfreds' [Eh3 449.75]

Subjektsætninger med V2 må altså siges at være et marginalt fænomen. Anderledes forholder det sig med objektsætninger med V2. I tabel 5 har jeg inddelt de 298 objektsætninger i materialet efter typen af KTP. Der viser sig et relativt klart mønster, nemlig at ytringskomplementer typisk har V2; størstedelen af disse er med KTP'et *quidder* 'sige', jf. tabel 6 nedenfor. De fleste andre KTP-typer tager primært eller udelukkende komplement med V-sent.

Tabel 5: Ledstilling i objektsætninger efter KTP-type

Type	V2	V-sent	n/a	I alt
Ytring	72	38	4	114
Mening	6	21	2	29
Faktiv	1	9	–	10
Viden	1	28	2	31
Frygt	–	3	–	3
Perception	3	40	4	47
Desiderativ	–	25	6	31
Manipulativ	5	7	–	12
Udførelse	–	21	–	21
I alt	88	192	18	298

V2 er altså særlig hyppigt i gengivelser af ytringer, og i denne henseende minder wangerooegefrisisk om søstersproget vestfrisisk, jf. afsnit 3. Tendensen bliver tydeligere hvis man ser nærmere på de øvrige typer i tabel 5. En række V2-ledsætninger som jeg med Noonans typologi ikke har klassificeret som ytringskomplementer, gengiver nemlig også ytringer, fx efter det manipulative KTP *queel* 'plage' i (8); se også (10) og (11) nedenfor.

- (8) un yuu queelt him, [dat yaa **wult** doch ins
 og hun plager.3SG ham at de vil.PL da blot

a'inmool	weg	naa	siin	foo,r]
engang	hen	til	hans	far

'og hun plager ham om at de skal da også engang besøge hans far' [Eh3 449.225]

Det er dog ikke alle KTP'erne i materialet der uden videre lader sig analysere som ytringsprædikater, jf. fx (9) nedenfor. Samtidig er der også mange ytringskomplemente i materialet som har V-sent (38/114, altså en tredjedel), så V2 er ikke obligatorisk i gengivelser af ytringer. I det følgende gør jeg med inspiration fra GDS et forsøg på at forklare fordelingen af V2 og V-sent.

5.2. V2 og konstativt potentiale

Med udgangspunkt i GDS' analyse af dansk vil jeg foreslå at V2 i komplementsætninger i wangeroogefrisisk var begrænset til konstative kontekster. I GDS (se især kap. XVIII, § 2) foreslås det at forskellen mellem V2 og V3 i dansk kan sammenlignes med andre sprogs modussystemer, hvor V2 omtrent svarer til indikativ, V3 til konjunktiv (om modus i komplementsætninger se også Noonan 2007: 102-11). I helsætninger udtrykker V2 at der er tale om en konstativ sproghandling, mens mønstret i ledsætninger har "konstativt potentiale" og kun kan optræde efter KTP'er hvis betydning er forenelig med dette.¹² V3 er i ledsætninger derimod neutralt og foreneligt med alle typer af KTP'er.

Fordelingen af V2 og V-sent i wangeroogefrisisk ser ud til at følge principper meget lig dem GDS foreslår for dansk V2 og V3. Analysen forudsiger at V2 kun kan forekomme i komplementsætninger der repræsenterer potentielle konstateringer, mens V-sent ikke er underlagt en sådan begrænsning. Dermed forventes V-sent at være muligt i alle sammenhænge (jf. tabel 5), mens der er kontekster hvor V2 ikke bør optræde; jeg vender tilbage til disse nedenfor. I tabel 6 har jeg givet en oversigt over de KTP'er som optræder med V2-komplement i materialet.¹³

12 Mao. er V2-ledsætninger iflg. GDS ikke selvstændige sproghandlinger, hvilket adskiller analysen fra van der Meers (1988) og de Haans (2001) forslag om vestfrisisk V2. En analyse meget lig GDS' foreslås i øvrigt af Julien (2015), som karakteriserer skandinaviske V2-ledsætninger som "speech act potentials", repræsentationer af mulige sproghandlinger. Det ville være interessant med en nærmere sammenligning af GDS' og Juliens forslag, der har baggrund i forskellige lingvistiske traditioner, men det må blive ved en anden lejlighed.

13 De komplementtagende substantiver som optræder med V2, er *breif* 'brev' (5), *mood* 'vane' (1), *órder* 'ordre' (2), *stávét* 'bud' (1) og *úrteel* 'dom' (1).

Tabel 6: KTP'er med V2-komplement (antal belæg i parentes)

Type	KTP'er
Ytring	<i>ánfider</i> 'spørge om' (2), <i>ánlang</i> 'informere' (1), <i>ánreik</i> 'angive' (1), <i>bioo d</i> 'byde, sende bud' (2), <i>farsprick</i> 'love' (1), <i>fartá'ál</i> 'fortælle' (1), <i>quidder</i> 'sige' (55), <i>raup</i> 'råbe' (2), <i>sain</i> 'sende (besked)' (1), <i>schriiv</i> 'skrive' (5), <i>úutgung</i> 'bekendtgøre' (1)
Mening	<i>dreim</i> 'drømme' (1), <i>in sin krüig</i> 'få i sinde' (1), <i>mein</i> 'tro' (3), <i>thank</i> 'tænke' (1)
Faktiv	<i>klágü</i> 'beklage sig' (1)
Viden	<i>witte</i> 'vide' (1)
Perception	<i>heer</i> 'høre' (2), <i>sjoo</i> 'se' (1)
Manipulativ	<i>bid</i> 'bede' (2), <i>nøog</i> 'invitere' (1), <i>queel</i> 'plage' (1), <i>unnerrücht</i> 'instruere' (1)

Som tabel 6 viser, er verbet *quidder* 'sige' klart det mest frekvente, men der er også mange andre KTP'er med V2-komplement. Her vil jeg blot give et enkelt eksempel som ikke involverer et ytringsverb, og som samtidig illustrerer at et V2-komplement ikke er en selvstændig sproghandling hvis indhold taleren selv behøver stå inde for. Eksemplet i (9), med perceptionsverbet *sjoo* 'se' (supinum *bla'uket*), er fra en beskrivelse af overtro på øen og refererer hvad nogle øboer fortalte at de havde set. Der er altså tale om en gengivelse af nogle andres konstatering, og der er ikke noget i konteksten der tyder på at meddelelsen selv også hæfter for indholdet af *dat*-sætningen:

- (9) un éeniig que'iden uk, [yaa ha'iden bla'uket
og nogle sagde.PL også de havde.PL set
- [dat de dóo_ϕ THbaruuch **haid** far der durn stúinen]]
at DEF ligbåre havde.3SG for DEF dør stået
- 'Og nogle sagde også de havde set at ligbåren havde stået uden for døren' [Eh2 16-17]

I en række tilfælde forventer vi derimod ikke at finde V2 i komplementet. GDS (s. 1684-86) diskuterer fire kontekster hvor V2 normalt er udelukket på dansk fordi de ikke har konstativt potentiale: faktive prædikater (*bebrejde*, *beklage* etc.), kontrafaktiske kontekster, i forbindelse med "benægtelse af andres assertioner" (*afvise*, *bestride* etc.) og ved kausative prædikater (fx *forhindre*, *sørge for*); de sidste svarer omtrent til Noonans manipulativer (se Noonan 2007: 136). Visse af disse prædikater kan dog godt optræde med V2, men iflg. GDS kun når de har kommunikativ betydning, altså fungerer som ytringsprædikater.

I det omfang de relevante kontekster findes i det wangerooefriske materiale, lader de til at følge disse forudsigelser. Faktive og manipulative KTP'er har med få undtagelser (se tabel 6) gennemgående V-sent. Alle disse har kommunikativ betydning og kan også analyseres som ytrings-KTP'er. Et eksempel med det manipulative KTP *queel* 'plage' blev givet i (8) ovenfor. Her vil jeg blot give to eksempler med faktive KTP'er, (10) med V2-komplement og (11) med V-sent:

- (10) daa klágiit yaa him dait, [dat yaa **we'itert** nich,
 så beklager.PL de ham det at de ved.PL ikke
- [weer yaa naa huus too fiin kant]]
 hvor de til hus til finde.INF1 kan.PL
 'Så beklager de sig til ham over at de ikke ved hvordan de skal finde hjem' [Eh3 449.220]

- (11) nuu libet yaa gans fargno'ogt un fraut yam
 nu lever.PL de meget fornøjet og glæder.PL dem
- [dat yaa yar been hiilen **hābt**
 at de deres barn holdt har.PL
 'Nu lever de lykkeligt og glæder sig over at de har beholdt deres barn' [Eh3 449.193]

Ift. GDS' type "benægtelse af andres assertioner" viser materialet sig at være for begrænset. Der er ingen eksempler med verber som *afvise* eller *benægte*, og jeg har kun fundet fire med et "normalt" ytringsverbum og negation. Disse har alle V-sent-komplement, som i (12), så om ikke andet taler de ikke imod analysen.

- (12) man wii súllen 't jaa nich quider, [dat yuu
 men vi skal.PL det jo ikke sige.INF1 at hun
- 't **weer**
 det var.3SG
 'Men vi skal jo altså ikke sige at det var hende' [Eh3 449.172]

Et enkelt KTP optræder i materialet gennemgående med kontrafaktisk betydning, nemlig *mein* 'tro'. Der er tre eksempler med V2-komplement og ni med V-sent, som i (13):

- (13) ik mend, [dat du al lǎngst doo_cd **werst**]
 jeg troede.1SG at du allerede for.lǎngst død var.2SG
 'Jeg troede at du allerede for lǎngst var død' [Eh3 449.50]

De tre belæg med *mein* + V2 synes ved første øjekast at tale imod analysen, men ved nærmere eftersyn synes disse også at opfylde kriteriet om konstativt potentiale; jeg vil diskutere to af dem. (14) er fra en dialog hvor *mein* i konteksten lader til at være brugt kommunikativt – betydningen kan måske parafraseres 'give udtryk for det (fejlagtige) synspunkt' (sml. det danske eksempel med *tro* der omtales i GDS, s. 1686-87):

- (14) daa meint yaa, [dat hii **licht** deer noch mit
 så tror.PL de at han ligger.3SG der stadig med

 siin lóo_cding]
 hans ladning
 'Så tror de at han ligger stadig der med sin ladning' [Eh2 15]

Et andet eksempel ses i (15), fra en beskrivelse af sælfangstteknikker. Her er der ingen tvivl om at komplementet er kontrafaktisk – fiskerne er ikke sæler – og der kan dårlig være tale om kommunikativ brug af *mein*. På den anden side repræsenterer komplementsætningen et referat af hvad sælerne konstaterer i situationen og kan vel betragtes som en form for indre monolog. Det er, så vidt jeg kan se, det der gør V2-mønstret muligt her:

- (15) daa gúnget yaa up 't liif lidzen [...] [dat daa síiliichs
 da går.PL de på DEF.N krop ligge.INF2 så DEF.PL sæler

 mein silt [dat dait **sint** uk síiliichs]]
 tro.INF1 skal.PL at det er.PL også sæler
 [Hvordan fiskerne lokker sæler til sig:] 'Så lægger de sig på maven [og bevæger hovedet og benene op og ned] så sælerne skal tro at det er også sæler' [Eh2 35]

Med andre ord ser de potentielle faktive, manipulative og kontrafaktiske modeksempler også ud til at opfylde kriteriet om konstativt potentiale, og en analyse som oprindeligt er foreslået for ledstillingen i moderne dansk, har også vist sig brugbar for beskrivelsen af wangeroogefrisisk.

6. Afslutning

I denne artikel har jeg undersøgt ledstillingen i komplementsætninger i wangerooefrisisk. Det blev vist at sproget ligesom bl.a. skandinavisk og vestfrisisk tillader V2-ledstilling i ledsætninger under bestemte forudsætninger. I Ehrentraut-korpusset fandt jeg bl.a. V2 i komplement- og følgesætninger med *dat*. Jeg undersøgte derefter fordelingen af V2 og V-sent i komplementsætningerne, som viste sig at være meget lig den situation der er beskrevet for søstersproget vestfrisisk, idet de fleste tilfælde af *dat* + V2 forekommer efter yringsprædikater. V2 optræder dog også i visse andre tilfælde, og jeg har foreslået at fordelingen af de to mønstre minder om den GDS foreslår for V2 og V3 i dansk: V2 er muligt i komplementer med konstativt potentiale, mens V-sent kan forekomme i alle kontekster.

Wangerooefrisisk synes på enkelte punkter at adskille sig fra søstersproget vestfrisisk. Som nævnt i afsnit 3 hævder Hoekstra (2020) at vestfrisisk foretrækker *dat*-sætninger med V-sent eller komplementer uden *dat*, mens *dat*-sætninger med V2 er sjældne. I det wangerooefrisiske materiale er *dat*-komplementer med V2 derimod ganske frekvente, efter yringsprædikater endda hyppigere end V-sent. Om der er en reel forskel på de to sprog, vil dog kræve en nærmere undersøgelse, ligesom komplementsætninger uden *dat* også bør undersøges systematisk. Et andet ubesvaret spørgsmål drejer sig om forholdet mellem komplement- og adverbialsætninger med *dat*. Som nævnt i afsnit 4 findes der sætninger i materialet som er tvetydige mellem forskellige funktioner. Det er muligt at disse repræsenterer brobygningskontekster som kan give os fingerpeg om *dats* historiske udvikling. Disse agter jeg også at se nærmere på i en senere undersøgelse.

Om forfatteren

Sune Gregersen, ph.d., postdoc ved Institut für Skandinavistik, Frisistik und Allgemeine Sprachwissenschaft (ISFAS), Christian-Albrechts-Universität zu Kiel.

Litteratur

- Anthony, L. (2022): AntConc, v. 4.1.4. <https://www.laurenceanthony.net> (28. mar. 2023).
- Caplan, S. & K. Djärv (2019): What usage can tell us about grammar: Embedded verb second in Scandinavian. *Glossa* 4(1), 101. doi:10.5334/gigl.867

- Christensen, M.H., T.K. Christensen & T.J. Jensen (2020): Foregrounding of subordinate clauses by word order: Psycholinguistic evidence of the function of V>Adv (V2) word order in Danish. *Linguistics* 58(1), 245-273. doi:10.1515/ling-2019-0040
- Comrie, B., M. Haspelmath & B. Bickel (2008): The Leipzig Glossing Rules. <https://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossing-rules.php> (28. mar. 2023).
- de Haan, G.J. (2001): More is going on upstairs than downstairs: Embedded root phenomena in West Frisian. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 4(1), 3-38. doi:10.1023/A:1012224020604
- Ehrentraut, H.G. (1849): Mittheilungen aus der Sprache der Wangeroger. *Friesisches Archiv* 1, 3-109, 338-416.
- Ehrentraut, H.G. (1854): Mittheilungen aus der Sprache der Wangeroger. *Friesisches Archiv* 2, 1-84.
- GDS = E. Hansen & L. Heltoft (2011): *Grammatik over det Danske Sprog*. København: DSL.
- Gregersen, S. (2019): Årsagssætninger med *fordi* i (formelt) dansk talesprog. *NyS* 57, 81-112. doi:10.7146/nys.v1i57.117119
- Gregersen, S. (2023): A syntactic sketch of Wangerooge Frisian. Unpubl. ms. doi:10.5281/zenodo.7775494
- Heycock, C. (2017): Embedded root phenomena. I: *The Wiley Blackwell Companion to Syntax*, 2. udg. M. Everaert & H.C. van Riemsdijk (red.). Hoboken: Wiley, 174-209. doi:10.1002/9781118358733.wbsyn-com068
- Hoberg, U. (1997): Die Linearstruktur des Satzes. I: *Grammatik der deutschen Sprache*, bd. 2. G. Zifonun, L. Hoffmann & B. Strecker (red.). Berlin: Walter de Gruyter, 1495-1680. doi:10.1515/9783110872163.1495
- Hoekstra, E. (2020): Embedded Verb-Second with and without complementiser. I: *Taalportaal*. <https://taalportaal.org/taalportaal/topic/pid/topic-14111205513444525> (28. mar. 2023).
- Hoekstra, J. (1998): R-ynfoeging yn it Wangereagersk. *Us Wurk* 47, 25-48.
- Hoekstra, J. (2008): Suppleesje by tiidwurden yn it Eastfrysk: Sealtersk *sjo - saach - blouked*, Wangereagersk *sjo - blauket - blauket* ('sjen'). *Us Wurk* 57, 120-140.
- Hoekstra, J. (2023): From naming verb to copula: The case of Wangerooge Frisian *heit*. *Journal of Germanic Linguistics* 35(2), 97-147. doi:10.1017/S1470542722000113.

- Jensen, T.J. (2011): Ordstilling i ledsætninger i moderne dansk talesprog. *Ny forskning i grammatik* 18, 123-150. doi:10.7146/nfg.v19i18.23671
- Julien, M. (2009): Embedded clauses with main clause word order in Mainland Scandinavian. Upubl. ms. <https://ling.auf.net/lingbuzz/000475>
- Julien, M. (2015): The force of V2 revisited. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 18, 139-181. doi:10.1007/s10828-015-9073-2
- Munske, H.H., red. (2001): *Handbuch des Friesischen*. Tübingen: Niemeyer. doi:10.1515/9783110946925
- Nielsen, H.F. & N.-E. Larsen (2009): Frisisk. <https://denstoredanske.lex.dk/frisisk> (28. mar. 2023).
- Noonan, M. (2007): Complementation. I: *Language typology and syntactic description*, 2. udg., bd. 2. T. Shopen (red.). Cambridge: Cambridge UP, 52-150. doi:10.1017/CBO9780511619434.002
- Overdiep, G.S. (1932): Syntaxis en dialectstudie II. *Onze Taaltuin* 1(2), 46-52.
- Stiles, P.V. (2008): A note on the development of Old Wangeroogic *e and *o in open syllables. *Us Wurk* 57, 176-194.
- Sytstra, O.H. & J.J. Hof (1925): *Nieuwe Friesche spraakkunst*. Ljouwert: van der Velde.
- van der Meer, G. (1988): Reported speech and the position of the finite verb (some facts from West Frisian). *Leuvense Bijdragen* 77, 301-324.
- Versloot, A., udg. (1996): „Mittheilungen aus der Sprache der Wangeroger“: *De neilittenskip fan H.G. Ehentraut oangeande it Eastfryske dialekt fan it eilân Wangerreach út it argyf fan it Mariengymnasium yn Jever*. Ljouwert: Fryske Akademy.
- Versloot, A. (2001): Das Wangeroogische. I: Munske (2001), 423-429. doi:10.1515/9783110946925.423
- Versloot, A. (2002): Die wangeroogischen Diminutivendungen -uuk und -iik. *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 56(1), 223-231. doi:10.1163/18756719-056-01-90000016
- Wiarda, T.D. (1805): *Asega-Buch, ein alt-friesisches Gesetzbuch der Rüstringer*. Berlin: Nicolai. <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb10510717> (28. mar. 2023).
- Winter, C. (2022): Frisian. I: *Oxford research encyclopedia of linguistics*. doi:10.1093/acrefore/9780199384655.013.938